

Yükseköğretim kurumlarında yaban hayatı eğitimi, önemi ve karşılaşılan sorunlar

Erol Akkuzu^{a,*}, Sabri Ünal^a, Özkan Evcin^a

Özet: Yaban hayatı eğitiminin yükseköğretim kurumlarında yer alması süreci Türkiye ve gelişmiş batı ülkelerinde farklılıklar arz etmektedir. Özellikle Türkiye’de yaban hayatı ile ilgili program ve bölümlerin açılması hususu son yıllara kadar gerekli ilgiyi görmemiştir. Türkiye’de yaban hayatı eğitimi üniversitelerde ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeyde verilmektedir. Ön lisans düzeyinde “Av ve Yaban Hayatı” ve “Avcılık ve Yaban Hayatı” programları mevcut olup çeşitli üniversiteler bünyesinde sayıları gün geçtikçe artmaktadır. Lisans düzeyinde “Yaban Hayatı Ekolojisi ve Yönetimi” bölümleri çoğunlukla orman fakülteleri bünyesinde yer almaktadır. Aktüel olarak orman fakülteleri dışında açılan tek bölüm Uşak Üniversitesi Ziraat ve Doğa Bilimleri Fakültesi’nde yer almaktadır. Bu derlemede, yaban hayatı eğitiminin önemi, Türkiye ve özellikle gelişmiş batı ülkelerindeki tarihi süreç, yaban hayatının ekonomiye katkısı, yaban hayatı eğitimi alan mezunların iş olanakları, sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Yaban hayatı, Üniversiteler, Eğitim, Ekonomi

Wildlife education in higher education institutions, its importance and encountered problems

Abstract: As an historical process, wildlife educations in higher learning institutions have some differences in Turkey compared to those of the developed western countries. Especially, opening of the wildlife programs and departments has not received the necessary attention until recent years in Turkey. Wildlife education is given as associate degree, undergraduate and postgraduate levels in the Universities of Turkey. The number of associate degree programmes, named as “Hunting and Wildlife”, is increasing day by day within various universities. Departments of Wildlife Ecology and Management are mostly located within the forestry faculties. Only in Usak University, “Department of Wildlife Ecology and Management” is placed in the Faculty of Agriculture and Natural Sciences. In this review, the importance of wildlife education, its historical process in both Turkey and especially in developed western countries, its contribution to the economy, job opportunities, encountered problems and solutions were discussed.

Keywords: Wildlife, Universities, Education, Economy

1. Giriş

Yaban hayatı vahşi hayvanları ve yaşadıkları çevreyi kapsayan oldukça geniş bir anlamda sahiptir. Ancak, bu terim Türkiye’de genel anlamda karasal ve sucül omurgalı hayvanlar ile ilgili olarak kullanılmaktadır (Başkaya ve Başkaya, 2012).

Dünyada hayatın başlangıcından itibaren yaban hayatı ve insanoğlu karşılıklı etkileşim içinde olmuşlardır. İnsanoğlunun yaban hayatı üzerindeki etkisi ve baskısı tarihöncesi dönemden günümüze kadar şekil değiştirerek süregelmiştir. Başlangıçta insanoğlunun yaban hayatı üzerindeki etkisi beslenme, barınma, ihtiyaç duyulan eşyaların/aletlerin yapımı (kesici aletler, savaş malzemeleri, takılar vb.) ve kendini koruma temelinde kendini göstermiştir. Günümüzde ise insanların yaban hayatı üzerindeki etkisinde ve taleplerinde geçmişe göre farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklara örnek olarak yaban hayatı temelli rekreasyonel faaliyetler, spor amaçlı avcılık gibi faaliyetler örnek gösterilebilir.

İnsanoğlunun yaban hayatı üzerindeki baskısı geçmişten günümüze artan bir şekilde devam etmektedir. Ancak, yaban hayatı alanlarının bozulmasındaki asıl dönüm noktası 18. yüzyılda başlayan sanayi devrimidir. Sanayi devriminden günümüze kadar artan bir şekilde yaban hayatı alanları (ormanlar, sulak alanlar, tarım alanları vb.) insan kaynaklı çeşitli tehditlerin (çevre kirliliği, habitat parçalanmaları, doğal kaynakların aşırı kullanımı vb.) etkisi altında bulunmaktadır.

Yaban hayatı kaynakları günümüzde ülkelerin ekonomilerine farklı yollardan (avcılık, doğa turizmi, yaban hayvanları ürünleri vb.) önemli katkılar sağlamaktadır. Örneğin, Güney Afrika’nın doğa turizmi ile kazandığı para 2,3 milyar dolar civarındadır ve bu rakam artarak devam etmektedir (Wollscheid ve Czudek, 2010). Ancak, özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde yaban hayatı kaynaklarına aşırı yüklenmeler bu kaynakların geleceğini ciddi boyutlarda tehdit etmektedir.

Geçmişten emanet alınan yaban hayatı kaynaklarının gelecek nesillere aktarılabilmesi, sürdürülebilirlik ilkesine sıkı sıkıya bağlı olmayı gerektirmektedir. Yaban hayatı

✉ ^a Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, Kastamonu, Türkiye

@ ^{*} **Corresponding author** (İletişim yazarı): eakkuzu@kastamonu.edu.tr

✓ **Received** (Geliş tarihi): 14.10.2014, **Accepted** (Kabul tarihi): 09.01.2015

📄 **Citation** (Atıf): Akkuzu, E., Ünal, S., Evcin, Ö., 2015. Yükseköğretim kurumlarında yaban hayatı eğitimi, önemi ve karşılaşılan sorunlar. Turkish Journal of Forestry, 16(1): 82-85.

kaynakların sürdürülebilir olarak yönetilmesinde asıl olan kaynaklara ulaşımı veya kullanımını tamamen yasaklamaktan ziyade devamlılığı sağlamaktır. Yaban hayatı ve özellikle yaban hayvanlarının sürdürülebilir olarak yönetilmesinin temel şartı, söz konusu kaynakların bütün yönleri ile tanınmasından geçmektedir. Yaban hayatı kaynakların sürdürülebilir olarak yönetilmesinin gerekli şartlarından birisi olan bilgi birikiminin kazanıldığı merkezlerin başında ise yükseköğretim kurumlarının ilgili bölümleri gelmektedir.

Toplumda yaban hayatı bilincinin oluşturulması ve yaygınlaştırılması, yaban hayatı kaynaklarının ekonomiye kazandırılması ve bu kaynakların sürdürülebilir olarak yönetilmesi konuları yaban hayatı eğitiminin önemli unsurlarını oluşturmaktadır. Yaban hayatı kaynakları insanların ekonomiye dönük amaçlarını gerçekleştirmek için kullandığı önemli bir unsur olup günümüzde insan-yaban hayatı ilişkisi çoğunlukla ekonomik nedenlere dayanmaktadır. Bu nedenle, yükseköğretim kurumlarında yaban hayatı eğitiminde insan-yaban hayatı ekonomisi konusu önemli bir yere sahiptir.

2. Yaban hayatı eğitiminin tarihçesi

Dünyada yaban hayatı ile ilgili olarak değişik adlar altında birçok bölüm bulunmaktadır. Bu bölümlerde ön lisans, lisans ve lisans üstü düzeyde çalışmalar, araştırmalar yürütülmekte, öğrenciler yetiştirilmektedir.

Yaban hayatı eğitiminin tarihçesi dünyada, Avrupa'da ve Türkiye'de farklı süreçler ve gerekçelere dayanmaktadır. Başkaya (2010) dünyada yaban hayatı eğitiminin temellerinin av yönetimine dayandığını, okullarda verilen eğitimin ise 200 yıl ve öncesine kadar uzandığını belirtmektedir. Lisans düzeyinde ilk bölüm "Yaban Hayatı Yönetimi" adı altında Wisconsin-Madison Üniversitesi'nde (A.B.D.) açılmıştır (FWE, 2010). Avrupa'da da A.B.D.'deki sürece benzer bir şekilde Av Yönetimi Bölümü ilk olarak 1797 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda bugünkü Macaristan'da başlamıştır (Başkaya, 2010; Başkaya ve Başkaya 2012).

Türkiye'de yaban hayatı eğitimi A.B.D. ve Avrupa'ya göre çok sonraları başlamıştır. Üniversite çatısı altında yaban hayatı eğitimi ilk olarak 2002-2003 yılında ön lisans düzeyinde İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Ormancılık Meslek Yüksekokulu'nda Av ve Yaban Hayatı Programı adı altında açılmıştır. Bu tarihten sonra Süleyman Demirel Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi gibi birçok üniversitede "av ve yaban hayatı" veya "avcılık ve yaban hayatı" adları altında programlar açılmış ve öğrenci alımına başlanmıştır.

Lisans düzeyinde ilk bölüm 2009 yılında "Yaban Hayatı Ekolojisi ve Yönetimi" adı altında Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi'nde açılmış olup Türkiye'de halen öğrenci alımının yapıldığı tek bölümdür. Yaban hayatı ile ilgili ilk lisans bölümünün açılmasının ardından 2010'da Süleyman Demirel Üniversitesi, 2012'de Düzce Üniversitesi, 2013'de Kastamonu Üniversitesi ve son olarak ta İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Orman Fakültesinde "Yaban Hayatı Ekolojisi ve Yönetimi" bölümü açılmıştır. Orman fakülteleri dışında açılan ilk "Yaban Hayatı Ekolojisi ve Yönetimi" bölümü Uşak Üniversitesi Ziraat ve Doğa Bilimleri Fakültesi bünyesinde kurulmuştur.

Yaban hayatı üzerine lisans üstü eğitim Orman Fakülteleri, Fen Fakülteleri, Fen-Edebiyat Fakülteleri, Veteriner Fakülteleri gibi ilgili fakültelerin bünyelerinde yaban hayatı ön lisans ve lisans eğitimlerinden çok daha önce başlamış ve halende devam etmektedir.

3. Mezunların iş olanakları

Türkiye'de Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümleri yeterli düzeyde olmasa da yaban hayatı konusunda da Orman Mühendislerini yetiştirmekte ve gerek Orman Bölge Müdürlükleri gerekse Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüklerinde bu konuda çalışan/çalışacak personel açığını karşılamaya çalışmaktadır. Ancak, orman mühendisliği bölümü ders müfredatında yaban hayatı ile ilgili derslerin sayısı ve kredisi son derece yetersizdir. Bu nedenle, orman mühendisliği mezunlarının yaban hayatı konusundaki bilgileri istenilen düzeyin çok gerisinde kalmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'de konunun uzmanı Yaban Hayatı Ekolojisi ve Yönetimi Bölümleri mezunlarına had safhada ihtiyaç bulunmaktadır.

Yaban Hayatı Ekolojisi ve Yönetimi Bölümü Mezunlarının Türkiye'de Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Orman Genel Müdürlüğü, Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda ve yaban hayvanları ile ilgili konularda çalışmalarda bulunulan kamuya ait diğer birimlerde "Yaban Hayatı Mühendisi" ünvanı ile Yaban Hayatı Yöneticisi, Yaban Hayatı Ekoloğu ve Yaban Hayatı Biyoloğu ihtiyacını giderecek alanlarda istihdam edilebileceklerdir (KTÜ, 2014). Bununla birlikte, mezunların kamuya, özel sektöre, vakıfa veya derneklere ait hayvanat bahçelerinde, kurtarma ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışma imkanları da bulunmaktadır.

Türkiye'de lisans düzeyinde yaban hayatı bölümleri henüz mezun vermemiştir. Bu nedenle, mezun olanların çalışabilecekleri muhtemel alanlar ve sektörler bilinmesine karşın henüz mezun öğrenci bulunmadığı için, bu kişilerin çalıştıkları alanlarla ilgili sayısal veriler de bulunmamaktadır. Yaban Hayatı Ekolojisi ve Yönetimi Bölümü'nden mezun olacak olan öğrencilerin gelecek yıllarda karşılaştıkları muhtemel sorunları çözmek amacıyla; söz konusu bölümün meslek yasanın çıkarılması, bu alanın mevcut veya yeni bir meslek odasına bağlanması ve KPSS sınavlarında mezunlara kontenjan ayrılması hususunda ivedi adımların atılması gerekmektedir.

Yaban hayatı konusunda eğitim alan ve mezun olan kişilerin çalışma alanları ve imkânları ile ilgili olarak ülkeler arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar ülkelerin gelişmişlik düzeyine ve yaban hayatı kaynaklarının büyüklüğüne göre değişiklik arz etmektedir. Amerika'da bulunan Oregon Devlet Üniversitesi Yaban Hayatı ve Balıkçılık bölümünün yaptığı bir araştırmada bu bölümden mezun olan öğrencilerin işlendirme durumları araştırılmıştır (Anonim, 2009). Araştırma, bu bölümden mezun olanların %97 sinin bir işle meşgul olduğunu göstermektedir. Bu grubun %83'ü doğal kaynaklar (yaban hayatı, ormancılık, balıkçılık, su kaynaklar vb.) alanında çalışmaktadır. Bu mezunlardan lisans mezunu olanların

%44'ü devlet kurumlarında, %6'sı üniversitede, %8 'i yaban hayatı danışmanlığında, %5'i sivil toplum kuruluşlarında, %4'ü yaban hayatı ile ilgilenen özel şirketlerde, %9'ü diğer işlerde çalışmaktadır. Yüksek lisans mezunlarının %27'si üniversitede, %33'ü devlet kurumlarında, %14'ü yaban hayatı danışmanlığında, %8 diğer işlerde çalışmakta iken, doktora mezunlarının %33'ü üniversitede, %22'si devlet kurumlarında, %22'si ise diğer işlerde çalışmaktadır (Anonim, 2009).

4. Yaban hayatı ekonomisi ve eğitimi

Yaban hayatı ekonomisi, yükseköğretimde yaban hayatı eğitiminin de önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Yaban hayatı kaynaklarını sürdürülebilir olarak yönetmek için bu kaynaklar korunmalı, geliştirilmeli, aynı zamanda ekonomiye kazandırılmalıdır. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaban hayatı kaynaklarının halkın kullanımına yasaklanması ve/veya sınırlandırılması uygulamada mümkün görünmemektedir. Bu nedenle "halk tabanlı yaban hayatı yönetimi" yaklaşımı önem arz etmektedir. Halk tabanlı yaban hayatı yönetimi yaklaşımı özellikle halkın yaban hayatı kaynakları ile iç içe olduğu Afrika'da ve Amazonlar'da geniş uygulama alanları bulmaktadır (Baker, 1997; Miorando vd., 2013).

Türkiye gerek coğrafi konumu gerek farklı iklim tipleri ve bitki örtüsü çeşitliliği ile Avrasya'daki önemli yaban hayatı alanlarını içerisinde barındırmaktadır. Yaban hayatı alanları av hayvanlarının yanı sıra çeşitli balık türleri, su kuşları, birçok bitki ve hayvan türünü içinde barındırmaktadır (Oğurlu, 2008). Yaban hayatı sahalarının biyoçeşitliliğin korunması işlevinin yanısıra, rekreasyon, balıkçılık, av üretimi, saz üretimi, otlatma gibi faaliyetleri içine alan farklı işlevleri de bulunmaktadır ve bundan dolayı sosyoekonomik anlamda toplum refahına hizmet etme gibi bir rolü de bulunmaktadır (Anonim, 2005). Dolayısıyla, söz konusu alanlar yaban hayatı ekonomisi bakımından da önemli bir potansiyele sahiptir. Av ve yaban hayatı yıllardır kontrolsüz ve izinsiz bir şekilde aşırı avlanmalar ve habitat tahribatları nedeniyle zor durumda bulunmaktadır. Oğurlu (2008) Türkiye'de yaban hayatının en önemli sorununun planlı yönetim imkanından mahrum olması, başka bir ifadeyle yaban hayatı yönetim faaliyetinin sağlam ve geçerli bir plana dayanmıyor olmasına bağlamaktadır.

Yaban hayatının ülke ekonomilerine katkısında av turizminin yadsınamaz bir yeri ve potansiyeli bulunmaktadır. Av turizmi ile birlikte alana gelen turistlerin yapmış oldukları her türlü harcama ve fotosafariler de ekonomiye önemli oranda katkı sağlamaktadır. Amerika'da 2011 yılında Ulusal Atış Sporları Derneği tarafından yapılan bir araştırmada sadece avcılık gelirlerinden ülke ekonomisine 38,3 milyar dolar katkı sağlanmış olup bu değer Google'ın kendi başına 2011 yılındaki gelirinden (37,9 milyar dolar) dahi fazladır (NSSF, 2014). Av turizminden elde edilen gelirler sadece yaban hayvanlarının avlandırılmasından elde edilen gelirden ibaret değildir. Bu gelirlere ilave olarak avcılarının avlanma amacıyla gittikleri yerlerdeki konaklama giderleri, kullandıkları her türlü av malzemeleri (silah, giysi vb.), avcılık kulüplerine üyelik aidatları, yıllık ödedikleri av vergileri ve yapılan diğer harcamaların da (ulaşım giderleri, her türlü alış-veriş harcamaları vb.) ülke ekonomisine önemli katkıları bulunmaktadır. Amerika'da 2006 yılında yapılan

araştırmaya göre yaban hayatı ilintili rekreasyon faaliyetleri (balıkçılık, avcılık vb.) sonucu 16 yaş üzeri 87,5 milyon insan yolculuk ve ekipman giderleri için 122,3 milyar dolar harcama yapmıştır (Munn vd., 2010).

Yaban hayatı kaynaklarının ülke ekonomisine katkısı ve bu alanda elde edilecek başarı, bu kaynakların sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda yönetilmesi ile yakından ilgilidir. Başkaya (2010)'ya göre bir ülkede avlatırılabilen yerli yaban hayvanı sayısı yaban hayatı yönetimindeki başarıyı ölçmenin önemli yollarından birisidir. Avrupa'da avı yapılan yaban domuzu, geyik, karaca, dağ keçisi, dağ koyunu, keklik, sülün, tavşan gibi yaban hayvanı türleri bulunmaktadır. Avrupa'da avcılar avcı kulübü veya avcı birliği biçiminde örgütlenebilmektedir ve bu avcılar avlak yönetimi için arazi kiralayabilmektedirler (Şafak, 2002). Finlandiya'da 4000'e yakın avcı kulübü bulunmaktadır. Bu kulüpler avlak yönetimini, avcılık etkinliğini ve denetimlerini düzenlemektedirler. Bu ülkede kiralanılan avlaklar, birbirine benzer niteliklerde ve 2000 ile 10.000 hektar genişliğindedir (FACE, 2014). Avrupa'da avcı kulüplerine üye olmak ve av partilerine katılım için para ödenmesi gerekmektedir.

Türkiye, Avrupa'da avlandırılan bir çok türe ev sahipliği yapmasına rağmen birçok Avrupa ülkesi kadar avlandırma yapamamaktadır. Örneğin: Almanya, yılda 1.200.000 adet karaca (*Capreolus capreolus*) avlatırabilirken bu tür için önemli bir potansiyele sahip olan Türkiye, bu sayıya göre çok düşük sayılarla ifade edilebilen karacayı avlatabilmektedir (Anonim, 2010, Başkaya, 2010). Diğer bir örnek olarak Kastamonu İlinde 2013-2014 Av Turizmi Cetveli incelendiğinde toplam organizasyonlarda 3 adet kızılgeyik, 9 adet karaca, 21 adet yaban domuzu avlatırılmıştır ve bu avlardan elde edilen gelir 23,115 TL'dir (Anonim, 2013). Elde edilen bu gelirler Türkiye için arzu edilen seviyenin çok çok altında kalmaktadır.

Yaban hayvanlarından elde edilen gelirler sadece avcılık faaliyetlerini kapsamamaktadır. Bu hayvanların derilerinden, postlarından, kıllarından, tüylerinden vb. üretilen ürünlerinde (giysi, çanta, kemer, ayakkabı vb.) ekonomiye önemli katkıları bulunmaktadır. Bütün bu nedenlerden dolayı, yaban hayatı ile ilgili program ve bölümlerde kaynakların sürdürülebilirliği ve ekonomisi konusu geniş olarak ele alınmakta ve öğretilmektedir.

5. Sonuç ve öneriler

Türkiye'de son yıllarda toplumun yükselen çevre bilinci ve özellikle Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın çalışma alanlarında yaban hayatı uzmanlarına olan ihtiyacın ortaya çıkması; gelişmiş ülkelere göre gecikmeli de olsa üniversitemizde yaban hayatı programlarının ve bölümlerinin açılması sonucunu doğurmuştur.

Üniversitelerdeki yaban hayatı program ve bölümleri mezunlarının bilimin ışığında yaptıkları çalışmalar ve uygulamalar ile yaban hayatının korunmasına, geliştirilmesine ve sürekliliğine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Böylece, yaban hayatı konusunda yapılan olumlu çalışmaların çıktuları itibarıyla başta avcılık ve av turizmi olmak üzere ülke ekonomisine pozitif katkılarının olacağı düşünülmektedir.

Üniversitelerin tercih edilmesinde en önemli faktörlerden biri mezun olduktan sonra işlendirme durumudur. Türkiye'de Yaban Hayatı Ekolojisi ve Yönetimi

bölmelerinin tercih edilmesinde belirleyici faktör, diğer alanlarda olduğu gibi mezuniyet sonrası iş imkânları olacaktır. Bu nedenle, söz konusu bölümlerin popülaritesini artırmak için mutlaka ve mutlaka işlendirme ve meslek yasası ile ilgili sorunların çözülmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

- Anonim, 2005. Çevre Orman Bakanlığı, 1.Çevre Orman Şurası Kitabı, Şura Kararları 1.Çevre ve Ormancılık Şurası Çalışma Belgesi, 99-103, 7.Bölüm Doğa Koruma, 1. Çevre ve Ormancılık Şurası, 22-24 Mart 2005, Antalya.
- Anonim, 2009. Measures of Success: Survey of Graduates from Oregon State University's Department of Fisheries and Wildlife, <http://fw.oregonstate.edu/system/files/u3034/Surveyofgraduates09report.pdf>. Oregon State University Survey Research Center, California. Erişim: 29.09.2014.
- Anonim, 2010. Av Turizmi İstatistikleri. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Av ve Yaban Hayatı Dairesi, (1981-2010), Ankara.
- Anonim, 2013. 2013- 2014 Faaliyet Raporu. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Kastamonu Orman ve Su İşleri Şube Müdürlüğü, Kastamonu.
- Baker, J.E., 1997. Trophy hunting as a sustainable use of wildlife resources in Southern and Eastern Africa. *Journal of Sustainable Tourism*, 5: 306–321.
- Başkaya, Ş., 2010. Türkiye’de yaban hayatı lisans eğitiminin gelişiminde orman mühendisliğinin yeri ve önemi. III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, 20-22 Mayıs 2010, Cilt: I: 37-44.
- Başkaya, Ş., Başkaya, E., 2012. Position and the importance of wildlife undergraduate education on environmental protection in Turkey. *Journal of Environmental Protection and Ecology* 13,(3A) : 2026–2034.
- FACE, 2014. FACE: The European Federation of Associations for Hunting & Conservation. “Hunting in Finland.”http://www.face.eu/sites/default/files/finland_en.2009.pdf. Erişim: 29.09.2014.
- FWE, 2010. Department Mission and History. University of Wisconsin, Department of Forest and Wildlife Ecology, <http://forestandwildlifeecology.wisc.edu/department-mission-and-history>. Erişim: 29.09.2014.
- KTÜ, 2014. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Yaban Hayatı Ekolojisi ve Yönetimi Bölümü. <http://www.ktu.edu.tr/yaban>. Erişim: 29.09.2014.
- Miorando, P.S., Rebelo, G.H., Pignati, M.T., Pezzuti, J.C.B., 2013. Effects of community-based management on Amazon River turtles: A case study of *Podocnemis sextuberculata* in the Lower Amazon Floodplain, Para, Brazil. *Chelonian Conservation and Biology*, 12(1): 143-150.
- Munn, I.A., Hussain, A., Spurlock, S., Henderson, J.E., 2010. Economic impact of fishing, hunting, and wildlife-associated recreation expenditures on the Southeast U.S. regional economy: An input–output analysis. *Human Dimensions of Wildlife*, 15: 433–449.
- NSSF, 2014. Hunting In America: Big Bucks, Big Impact on the Economy, National Shooting Sports Foundation, Amerika Birleşik Devletleri.http://www.nssf.org/PDF/research/HuntingInAmerica_EconomicForceForConservation.pdf. Erişim: 29.09.2014.
- Oğurlu, İ., 2008. Yaban hayatı kaynaklarımızın yönetimi üzerine. S.D.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, A(2): 35-88.
- Şafak, İ., 2002. Özel Avlakların Sağlayabileceği Yararlar ve Karşılaştığı Darboğazların Sosyo-Ekonomik Açından Çözümlemesi. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Wollscheid, K-U., Czudek, R., 2010. Contribution of Wildlife to National Economies. CIC Technical Series Publication No. 8, Published by CIC and FAO, Hungary.